

hláská

ročník XXXIII, 2022, č. 2

Údajné opevnění u osady Švihov u Zruče nad Sázavou

Jakub Vazač – Jaroslava Vazačová

Osada Švihov se nacházela na levém břehu řeky Želivky, ve Středočeském kraji, v okrese Kutná Hora. Katastr osady, který zahrnoval oba břehy Želivky, tvořil do jejího zániku místní část obce Hulic. Poté byl připojen k Nesměřicím, městské části dva kilometry severně ležící Zruče nad Sázavou.

Pár set metrů západně od Švihova, po proudu řeky, byla v roce 1964 započata stavba hráze vodárenské nádrže, která po dokončení převzala po osadě své jméno, ale zároveň jí přinesla zkázu zatopením.

Spolu s osadou byl zatopen také ostroh, který se zvedal naproti ní za řekou. Na jeho konci se nacházel terénní útvar považovaný za pozůstatek opevnění (obr. 1), jehož teoretickou charakteristikou se bude zabývat tato práce.¹⁾

Poloha a popis

Popis údajného opevnění uvedl ve své knize Želivka naše řeka regionální badatel František Pleva. Mělo se jednat o „zajímavý skalní útvar. Ten byl ještě v sedmdesátých letech minulého století (tedy do jeho zatopení roku 1976, pozn. autorů) znatelně oddělen příkopem a mohutným valem od severu a celý skalní útvar byl na rozdíl od ostatních ostrohů nad řekou rovinatou plošinou, která musela vzniknout lidskou činností“.²⁾

Podle pamětníka pana Jiřího Hrdouška z Bitětice, pracujícího na stavbě švihovské přehrady, vypadalo údajné opevnění jako „okrouhlý pahorek na konci ostrohu, ze kterého byl po vykácení lesa krásný výhled do údolí. Chodilo se na něj zepředu (od severu, poznámka autorů), hlubokým úvozem, kterým vedla na západní svah a pak dolů k řece cesta, nad kterou byl pod vrcholem (na jižní straně, poznámka autorů) příkop“.

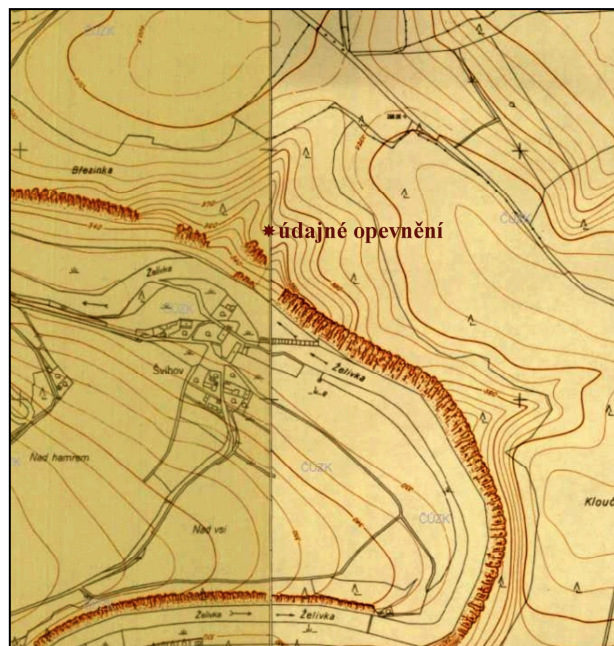
Ze strany odborníků nebyla údajnému opevnění věnována žádná pozornost, přestože na něj prý byla, podle sdělení pana Plevy, upozorněna PhDr. Květa Reichertová, CSc, která v letech 1970–1971 vedla záchranný archeologický průzkum blízkého hradu v Borovsku.³⁾ Podobně však nebyla před úplným zatopením zkoumána ani zřícenina hradu Hrádku Odrance, vzdálená jen kilometr od Švihova.

Žádná vyobrazení, plány, anebo fotografie, které by údajné opevnění přímo zobrazovaly, dosud nejsou známy.

Zachyceno je jen na leteckém snímkování z roku 1968⁴⁾ (obr. 2) a na pozadích několika fotografií z let 1965 – 1976, na kterých jsou břehy řeky před zatopením odlesněny (obr. 3).

Ostroh, na němž se údajné opevnění nacházelo, je poprvé zřetelně zobrazen na II. vojenském mapování z let 1850–1851.⁵⁾ Vystupoval ze strmého pravého břehu Želivky ve výšce 380 m n. m. a táhl se zhruba 60 m směrem na jihozápad, kde o 15 m níže přešel v prudký skalnatý svah, který končil ve výšce 330 m n. m. hladinou řeky. Východní a západní svahy ostrohu klesaly do přírodních roklí, které vyhloubily drobné vodoteče.

Údajné opevnění zabíralo jihozápadní konec ostrohu, zhruba ve výšce 365 m n. m. Od severovýchodu k němu směřovala přes ostroh zpustlá lesní cesta, která obcházela zhruba dva metry hlubokým a více jak tři metry širokým terénním zářezem jeho severní a severozápadní stranu.

Obr. 1: Údajné opevnění u Švihova na Státní mapě 1:5000 (D6 Ledeč nad Sázavou 9–5 z 1961 a D6 Vlašim 9–4 z 1967) (dostupné z: <https://ags.cuzk.cz>).

Obr. 2: Údajné opevnění u Švihova na leteckém snímku z roku 1968, (Citace v pozn. 4).

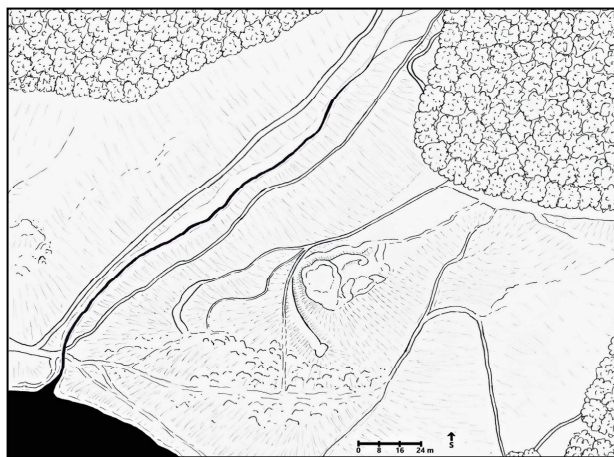
Obr. 3: Údajné opevnění u Švihova od jihozápadu před roku 1976 (výřez z fotografie ze sbírky F. Plevy).

Následně se tato cesta spojila s mladší cestou, která přicházela od severu po západním okraji ostrohu, a pokračovala mělkým úvozem pod západní stranou údajného opevnění na jižní svah, po němž jako pěšina klesala k cestě vedoucí nad řekou. Původně možná vedla přímo pod jižní stranou údajného opevnění, kde byl výrazný terénní zářez, který se směrem na východ prohluboval a rozšiřoval ze čtyř na deset metrů.

Jádro údajného opevnění mělo podobu oválu. Jeho severní polovinu tvořila 16 m široká plocha nepravidelného půdorysu, přístupná od severovýchodu mezerou ve výrazně vyvýšeném severním okraji, který by mohl být panem Plevou zmíněným valem. Jižní polovina měla podobu k jihu protáhlého oválného pahorku o rozměrech přibližně 16 x 20 m, který vyplňovala rozsáhlá prohlubeň kopírující jeho půdorys (obr. 4).

Historie a pokus o interpretaci lokality

Připusťme, čistě hypoteticky, že výše popsáná lokalita byla opravdu pozůstatkem opevnění, anebo jiné stavby, na

Obr. 4: Údajné opevnění u Švihova na plánu podle kopie nedochované předlohy F. Plevy, leteckého snímku z roku 1968 a vzpomínek v textu zmíněných pamětníků (kresba Jakub Vazač 2009).

jehož stavu dochování se podepsaly přírodní a antropogenní vlivy, z nichž nejzávažnějším bylo zřízení lesních cest; možná také nedokončení započatých prací.

Osada Švihov byla poměrně mladá, poprvé se zmiňuje až roku 1753. Na svém vlastějovickém statku ji při starším mlýně po roce 1714 založila Barbora Eliška, rozená Švihovská z Rýzmběrka, vdova po hraběti Bernardovi Františkovi z Věžníků.⁶⁾

Pro nejstarší, pravěké a raně středověké osídlení nejsou v katastru ani v širším okolí Švihova známi žádné prokazatelné důkazy.

Nejpozději od poloviny 13. století tvořilo území při soutoku Sázavy a Želivky součást statku pražského biskupství, jehož centrem byl Trhový Štěpánov. Roku 1295 se na něm poprvé zmiňují Švihovu nejbližší vesnice Nesměřice a Hulice.⁷⁾ Pražské biskupství by zde mohlo vystavět opevnění jako kolonizační opěrný bod. Třeba proti borovskému šlechtickému statku, který se rozléhal za 1,5 km východně tekoucím Sedlickým potokem. Proti tomu však hovoří fakt, že prvním známým šlechticem z Borovska byl Protiven, zmiňovaný roku 1289, který se s podporou pražského biskupství dostal ke královskému dvoru, kde se stal komorníkem královny Guty, manželky krále Václava II. Protiven navíc mohl být totožný se svým jmenovcem z Onšova, vsi sousedící s biskupským Řečickem, jehož bratr Oneš se také na doporučení pražského biskupa dostal ke královskému dvoru.⁸⁾ Nelze však vyloučit, že před vznikem borovského statku sahal až k Sedlickému potoku tzv. Svatavin újezd, který darovala královna Svatava, manželka krále Vratislava II., před rokem 1087 vyšehradské kapitule, vyložené konkurenční církevní instituci pražského biskupství. V povodí řeky Želivky a jejího přítoku Martinického potoka se nachází hned několik archaických fortifikací, u kterých je možnost, že je za účelem zabezpečení hranic založilo pražské biskupství (Kočíkův hrádek⁹⁾ vyšehradská kapitula (Zahrádka – Klosterberg,¹⁰⁾ Bílý Kámen¹¹⁾ želivský klášter (Borkov¹²⁾ Kočíkův hrádek¹³⁾, a snad také svatovítská kapitula (Starý zámek u Nové Vsi u Dolních Kralovic¹⁴⁾).

Opevnění také mohl založit někdo z řad šlechty. Z blízkého Borovska již známe Protivena, po němž se jako

držitelé zmiňují až v 60. letech 14. století páni z Volfenberka. Ti oddělili pravobřežní část borovského statku a založili na ni hrad Hrádek Odranec, vzdálený jen kilometr od Švihova. Od poloviny 14. století se po 3 km vzdálených, původně biskupských Souticích počal psát šlechtický rod, který později přijal přízvisko Čabeličtí. O Zruči nad Sázavou se traduje, že původně náležela sázavskému klášteru, ale poprvé se zmiňuje až roku 1328 v predikátu Heřmana ze Zruče.¹⁵⁾ Ani jeden ze zmíněných šlechtických statků však ve středověku na území pozdějšího Švihova zřejmě nedosahoval. Lze však také uvažovat o možnosti, že opevnění náleželo k drobnému šlechtickému statku, o němž a o jeho majiteli se nedochovaly žádné písemné zmínky. V tom případě je nutné zmínit pomístní názvy k údajnému opevnění přilehlých polí Schořejšic a Kloučova, znějících jako jména zaniklých sídlišť.

Návrší západně od údajného opevnění, do nějž je založena přehradní hráz, se nazývá Březina. Toto toponymum se nápadně často váže k místům, kde probíhala těžba drahých kovů a nerostných surovin (například zlata a stříbra v údolí potoka Březina v České Bělé, anebo stříbra v jihlavské čtvrti Birken – Březina). Při těžebním areálu by bylo možné očekávat opevnění k jeho hájení a deponování vytěženého materiálu, ale na námi sledovaném území není žádný doložen.

Během neklidného 15. století se v popisovaném regionu neudálo nic, co by spolehlivě odůvodňovalo vznik opevnění v této době. Roku 1436 jej navíc císař Zikmund dal do světské zástavy, a od té doby byl droben a přičleňován k větším statkům.¹⁶⁾

Roku 1549 koupila Apolena Kaselovská z Hlavatců zástavní vsi Hulice, Nesměřice a Hrádek Odranec s příslušenstvím, z nichž vytvořila samostatný statek, jehož centrem byl dvůr v Němčicích.¹⁷⁾ Jeden z mlýnů, zmiňovaných jako příslušenství při tomto prodeji, a také jako mlýn Hubkovský roku 1585, kdy Anna z Leskovce, vnučka Apoleny Kaselovské, odkoupila od císaře Rudolfa II. Němčicko do dědičné držby, by mohl být pozdějším mlýnem švihovským.¹⁸⁾ Toponymum Nad Hamrem, jímž se označovaly pozemky přiléhající ke Švihovu na jihu, však naznačuje, že švihovskému mlýnu předcházelo, anebo jej krátce nahradilo toto zařízení. Velmi pravděpodobně se v něm zpracovávalo železo dobývané a tavené nejpozději od roku 1540 v blízkých Vlastějovicích.¹⁹⁾ S některými hamry v Čechách a na Moravě jsou spojována drobná opevnění, která se při nich se nacházejí; například v Nejdku, Žďáře nad Sázavou, Železných Horkách, a snad také v blízkých Hamrech u Ledče nad Sázavou.²⁰⁾

Během třicetileté války stálo Švihovsko mimo větší válečné akce a významnější události, stejně jako v dalších staletích. Jeden z majitelů vlastějovického, anebo následně dolnokralovického statku, k němuž Švihov náležel v letech 1760–1848,²¹⁾ mohl využít zdejšího klidu a na ostrohu s malebným výhledem do údolí Želivky postavit, na místě, anebo spíše namísto opevnění, vyhlídkové místo.

Všechny výše uvedené možnosti platí jen za předpokladu, že útvar opravdu vznikl lidskou činností podle promyšleného konceptu. Mohlo se ovšem také jednat jen o skalní výchoz, kterému se krkolomně vyhnula a zároveň jej doformovala obslužná lesní cesta.

Obr. 5: Místo údajného opevnění u Švihova v roce 2021. Pravou polovinu snímku zabírá počátek zatopeného ostrohu, na němž se popisovaná lokalita nacházela (foto Jakub Vazač).

Závěrem

Zda údajné opevnění u Švihova nebylo pouze údajným, respektive, zda se jednalo opravdu o pozůstatek nějaké stavby, anebo jen o dílo přírody vystavené lidským vlivům, které bystřilo lidskou představivost, zůstává otázkou, na jejíž zodpovězení nezbývá moc prostředků.

Vzhledem k tomu, že celý ostroh je již téměř půl století přes deset metrů hluboko pod hladinou přehradního jezera (obr. 5), kde je zanášen usazeninami a zároveň erodován kolísáním vodního sloupce, je jeho průzkum téměř nemožný. Bohužel také ubývají pamětníci, oba v textu zmínění už také nejsou mezi námi. A tak brzy bude jedinou možností, jak získat více informací o údajném opevnění u Švihova, pouze pátrání v písemnostech a ve fotografiích.

Poznámky: 1) O vodním díle Švihov více: Chlum, A. a kol.: Vodní dílo Želivka. Praha 1974. 2) Pleva, F.: Želivka naše řeka. Pelhřimov 2003, s. 248–250. 3) Durdík, T.: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Praha 2009, s. 74–75. 4) Letecké měřické snímky, dostupné z: <https://ags.cuzk.cz>. 5) II. vojenské mapování – Čechy, mapový list O 11 V, dostupné z: <https://oldmaps.geolab.cz>. 6) Citace v pozn. 2. 7) Emler, J. (ed.): Regesta diplomata nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae II. Praha 1882, s. 717–719. 8) Kolář, M.: Nejstarší pečeti šlechty české až do roku 1300. Tábor 1883, s. 13. 9) Vazač, J. – Vazač, J.: O Kočičím hrádku, Hláška 29/1, 2018, s. 6–9. 10) Úlovec, J.: Příspěvek k dějinám a stavební podobě bývalého hradu u Zahradky. In: Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 34. Benešov 1994, s. 99–114. 11) Kovář, D.: Středověká opevnění u Onšova a Košetic na Pelhřimovsku, Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 52/3, 2015, s. 155–163. 12) Kovář, D.: Středověké opevněné sídlo u Senožat (okr. Pelhřimov), Časopis Společnosti přátel starožitností 126/2, 2018, s. 86–97. 13) Citace v pozn. 11. 14) Vazač, J. – Vazač, J.: Opevnění Starý zámek u Nové Vsi u Dolních Kralovic, Hláška 31/1, 2020, s. 14–45. 15) Sedláček, A.: Hrad, zámky a tvrze Království českého XII. Praha 1900, s. 189–190, 195–196, 209, 146–151. 16) Palacký, F. (ed.): Archiv český čili Staré písemné památky české a moravské I, Praha 1840, s. 530–531. 17) Citace v pozn. 15, s. 209. 18) Citace v pozn. 2. 19) Citace v pozn. 15, s. 202. 20) Viz např. Dejmál, M. et al.: Opevnění v poloze „Na šancích“ u Ledče nad Sázavou, Studia archaeologica Brunensia 21/1, 2016, s. 185–205. 21) Citace v pozn. 2.

Šlechtická sídla Malovců na panství Osek po třicetileté válce

Petr Mikota

Třicetiletá válka výrazně zasáhla nejen do života lidí, ale i do stavebního ruchu. Stavební aktivity se rozbíhaly pomalu. Vesnice byly zchudlé, mnoho statků bylo pustých. Představíme si to na příkladu panství Osek (okr. Rokycany). Ze smlouvy o rozdělení majetku mezi paní Ludmilou Eliškou Malovcovou a jejími dvěma syny Františkem Přibíkem a Ferdinandem Antonínem z roku 1661 se dozvídáme i stručný popis stávajících či rozestavěných panských sídel.¹⁾

„Pročež aby mezi nimi svornost bratrská a láska mateřská zůstávala a z budoucího zaneprázdnění soudního sjíti mohla, jsou se o touž pozůstalost mohovitou i nemohovitou po někdy panu Petrovi Pavlovi Malovcovi (zemřel 1660) se nacházející smluvili a porovnali takto: 1. statek Vosek s jeho příslušenstvím 29 526 kop míšeňských - František Přibík. 2. statek Březina s dvorem Darová 22 094 kop míšeňské - Ludmila Malovcová. 3. statek Přívěťice s městem Radnice 28 402 kopy míšeňské - Ferdinand Antonín

Rozdělovaný statek byl ale zatížen značným dluhem: 30 268 kop. Ten byl rozdělen proporcionálně na nové podílů. Zadlužení bylo nejspíše i důvodem k postupnému odprodávání částí statku.

Osek

„Předně **tvrz Vosek** štok z kamene vystavený, se všemi pokojemi klenutými, dolejšími i hořejšími sklepy, komorami, lochy, lednicí, kuchyní, pekárnou a sumou, což ten celý štok z gruntu až pod střechem ve všem zavřítí v sobě od všelijakých pokojů obsahuje.“

Item před tvrzí maštale na kočovský, jízdní a dělný koně, sejkpu na obilí a co se vtom pořadí nachází.

Item ve dvoře ratejna, vinopalna i s těmi komorami a chlívky kravskými i na dobytek jalový ode zdi pod štíty vystavený, též chlívky svinými a až k stodolám přes dvůr se táhnoucími.

Item stodoly též od kamene vystavený se třemi mlaty i s těmi chlívky na dobytek sviný ode dřeva přistavenými.

Item pivovar, sladovna, humno, hvozď i s tou světničkou sládkovou, od maštali až ke vratům se táhnoucí, se všemi varnými potřebami, jako pánví, kádí rozdílných a co k tomu od sudů a všelijakých nádob dřevěných přináleží.

Item hned za ratejnou trávník a sad štěpovím vysazený.

Item hned za stodolami zahrada na všelijaké vaření, zelí, mrkve, řípu, též konopí, len a podobné potřeby příhodná a dosti obšírná.

Item ve vsi Voseku štěpnice slove Čaporovská na ovoce všelijaké.

Item v též vsi špitál pro chudé lidi ode dřeva vystavený.

Item ovčín spolu s chalupou ovčáckou od kamene vystavený.

Původem renesanční tvrz byla někdy pro roce 1661 zahrnuta do stavby nového zámku. Za Přibyslava Malovce v letech 1661 – 1681 se stal střediskem osecko březinského panství.

Březina

Dosud obyvatelný hrad koupil roku 1642 Petr Pavel Malovec. Za jeho držení však zpustl a sídelní funkci převzala tvrz, stojící ve dvoře před hradem. Z popisu 1661 se dozvídáme, že „Při tom **štoček z kamene** vystavený i s těmi hořejšími světničkami, komorami, dolejší světnicí, kdež nyní ratejna, s sklepem lůžkem, kuchyní i s celým tím zavřítím co k tomu přináleží.“ Ke dvoru patřily zděné stáje a stodoly, sýpky byly dřevěné, ovčín částečně z kamene a ze dřeva. Dvůr vidíme ještě na císařském otisku stabilního katastru. V indikační skice jsou již některé jeho části označeny jako zbourané a je zde již i nový dvůr, přemístěný o něco severněji. Budovy starého dvora i s tvrzí byly postupně zbourány a využity jako stavební materiál.

Tvrz mohla stát v severním rohu dvora při jeho vjezdu. Sídla v ní i paní „Lydmilla Eliška Malovcová rozená z Kokořova a na Březině“.

Dvůr Březina na mapě stabilního katastru z roku 1839 (<https://ags.cuzk.cz/archiv>).

Přívěťice

Přívěťice se staly samostatným statkem roku 1562. Poté zde vzniklo sídlo v hospodářském dvoře. Jako tvrz bylo uváděno ještě v roce 1628.²⁾ V roce 1661 je už pouze konstatováno, že „**dvůr Přívěťice** od kamene vystavený, kdež někdy tvrz a sídlo bejvalo, s ratejnou, ratejnou, se všemi komorami, maštalemi, chlívky kravskými, též svinými, kolnou, sejkpu, stodolami s třemi mlaty a cokoliv v témž dvoře v tom zavření od jednéch vrat až k druhým od jakého stavení se nachází.“ V současném dvoře se nachází ještě původní sýpka, která ještě donedávna měla sgrafitovou fasádu.³⁾

Skomelno

Ve vsi bývala ve středověku tvrz. Je zachováno tvrzíště s pozůstatkem příkopu. V roce 1661 je připomínán „**dvorec panský**, k němuž jsou ode dvou gruntů, totiž Hrdlakovského a Lumpusovského pole a luka obrácení, kterýžto dědiny jsou rozděleny na tři obůry, padá na každý obilí těžkého ozimního, rok k roku rovnaje a vobůr jeden druhému na pomoc po 30 str. Takový dvůr se vším stavením přináležejícím, též poli a lukami, jak v svých mezích se nacházejí, k témuž dílu třetímu též se dává a přiděluje.“

Dvůr Přivětice na mapě stabilního katastru z roku 1839 (<https://ags.cuzk.cz/archiv>).

Střed Skomelna s tvrzíštěm na mapě stabilního katastru z roku 1839 (<https://ags.cuzk.cz/archiv>).

V tomto případě se jednalo jen o hospodářský dvůr, kde vrchnost nesídlila.

Radnice

V Radnicích, jakožto poddanském městečku se předpokládá již od středověku nějaký panský dům, kde by sídlila vrchnost nebo její zástupci. V roce 1661 probíhala právě výstavba panského domu, který byl určen za sídlo mladšího (v té době ještě neploletého) Ferdinanda Antonína Malovce. Uvádí se, že „k těmž dílu třetímu náleží jeden **dům panský, slove Bohuslavovský v městě Radnicích**, který nyní z gruntu se stavěti začíná“. V 15. článku smlouvy se dále upravuje povinnost majitelky vypomoci při stavbě: „Jakož dílu pro sirotka vybraném v městě Radnicích, dům anebo sídlo, z gruntu se vyzdvihuje a teprve začátek takového stavení jest, ku kterémuž nevyhnutelně nemalý náklad na všelijaké materialia, vzláště dříví těžkého i jiného, bejtí musí. Druzí pak dílové nic takového mimo oprávkou před sebou nemají, pročez aby sirotku Ferdinandovi Malovcovi snázeji přišlo, s takovým začatým stavením pokračovati, bude povinna paní mateř, jakožto statek březinský druhý díl mající, kterak nejmožněji a čas postačovati bude, forami vožením dříví dle potřeby nápomocna býti, až do vyzdvižení takového stavení, jako i dřívím k stavení příhodným, též na pomoc přispěti, o čemž podobně mezi sebou náležitou korespondenci a námluvu míti mají.“ Tento panský dům bývá někdy ztotožňován s domem, kde dnes sídlí muzeum, poměrně velkou patrovou stavbou s barokní fasádou a středním vjezdem.⁴⁾ Jiní autoři však určují jiný dům.⁵⁾

Kromě tohoto zámku bylo v Radnicích několik domů, patřících drobným šlechticům. Někteří v nich i sídlili.⁶⁾ Ve sledované smlouvě se dále uvádí: „...v témž městě jsou domy panské šenkovní, v nichž se pivo, víno i pálení, kteréhož sama vrchnost a žádný z sousedů pálení smí, šenkuje a šenkovati může, totiž tři domy.“ Tyto domy mohly sice šenkovat, není však jisté, zda měli i právo várečné. Jediný pivovar byl v roce 1661 v Oseku. V článku 1 smlouvy je uvedeno, že po rozdělení mají držitelé ostatních dílů využívat osecký pivovar společně, ale nejvýše po dobu 4-5 let. Potom se předpokládalo, že si postaví pivovary vlastní.

Darová

Zde je uveden hospodářský dvůr bez sídla. Roku 1668 by oddělen a prodán jako samostatný statek Darová pro Annu Sybylu Vidkinovou a i nadále střídali majitele. Koncem století zde vzniklo za Viléma Jaroslava z Říčan i menší panské sídlo.⁷⁾

Bušovice

V Bušovicích bývala ve středověku tvrz, která zanikla beze stopy. V roce 1673 prodal majitel Oseka Ferdinand Malovec ves Bušovice Jindřichu Purkhartovi Vidršpergarovi z Vidršperku. V té době zde již byl rozestavěn panský dvůr, do kterého se měl nový majitel nastěhovat. Zdá se, že Malovec začal budovat dvůr v Bušovicích, aby bylo snazší tento díl odprodat. Byl však ještě nedokončený a prodávající se zavázal, že uhradí náklady vzniklé s jeho dostavbou: „s tím při tom doložením, že prodávající pan Malovec jest se v to dobrovolně uvolil a touto smlouvou uvoluje, jsouce ten dvůr poplužní, který pan Malovec za sídlo již panské prodal, ještě na mnoze nedostavěné, že to začaté stavení chce neprodleně dostavěti, podlahy položit, střechy všechny došky a šindele přikryti, kamna, okna, dveře, okenice, podkamny, komíny, zámky, panty ke dveřím dáti opravit a in suma celková od řemeslníků, zedníků, tesařů, hrnčírů, sklenářů, truhlářů, zámečníků, zedníků, kovářů, mazačů, ještě při tom díle zapotřebí jest, to všecko, co nejspíšeji náležitě sám na svůj náklad dostavěti a dodělati dáti má, tak aby on pan Videršpergar s paní manželkou svou, dítkami, též čeládkou jejich, v tom náležitě bydleli mohli, bez pochybnosti, ničímž se nezastírajíce.“⁸⁾ V areálu dvora byl později na počátku 18. století postaven nový zámek. Starý panský dům se nedochoval.

Závěr

Po neklidných letech třicetileté války se majitelé statků pomalu vzímali. Dožívaly tak starší tvrze (Osek, Březina) a docházelo k výstavbě jen menších nových sídel (Radnice, Bušovice). Ta byla od konce 17. století rozšiřována či přestavována na o něco větší zámky (Osek, Radnice), rovněž byly oddělovány a prodávány části statků, ve kterých vznikala nová, či rozšířená sídla (Bušovice, Darová). Podobnou situaci vidíme na panství Liblín, kde v průběhu války sídlila vrchnost v domě ve dvoře Žíkov, dnes hájovna.⁹⁾

Poznámky: 1) NA, fond Desky zemské (DZ), sign. Desky zemské větší (DZV) 313, fol P18–Q25. 2) NA, fond DZ, sign. DZV 300, fol. E21. 3) Karel, T. – Krčmář, L.: Panská sídla západních Čech. Plzeňsko, České Budějovice

2006, s. 198. 4) Citace v pozn. 3, s. 204. 5) Ryšavý, V.: K Augustonově expozici na zámku v Nebílovech, Zprávy památkové péče 60/6, 2000, s. 193. 6) Chmelfř, V.: Statek Darová a dům v Radnicích, Hláška. 22/3, 2011, s. 42. 7) Rožmberský P. – Chmelfř, V.: Zámek v Darové, Hláška

18/1, 2007, s. 8. 8) NA, fond DZ, sign. DZV 390, fol. L27–M4. 9) Mikota, P. – Rožmberský, P.: Mapa okolí Libštejna z roku 1671, In: Na stopě (pre)historii jihozápadních Čech 2. Sborník přátel k životnímu jubileu Petra Rožmberského, Plzeň 2018, s. 94–95.

Malovice a Málkovice

Petr Rožmberský

V Čechách se nachází čtyři lokality jménem Malovice, v nichž dvě jsou v Plzeňském kraji, obě v okrese Tachov. Ze tří lokalit jménem Málkovice se dvě nachází v Plzeňském kraji, jedna v okr. Plzeň-sever a druhá v okr. Tachov. Malovice a Málkovice z okresu Tachov, oboje spadající pod obec Bor, jsou od sebe vzdálené pouze cca 1,5 km vzdušnou čarou. Rozplést změt' zpráv o jednotlivých vsích a přiřadit ty správné k pojednávaným Malovicím a Málkovicím (obec Bor) je však velmi obtížné a někdy téměř nemožné. I někdejší písaři jména vesnic komolili nebo i zaměňovali. Dále se pokusíme prezentovat historii obou vesnic, aniž bychom se moc zabírali omyly jednotlivých badatelů, k nimž zákonitě docházelo.

Do husitských válek

První zmínka o pojednávaných vesnicích se dochovala ve falzu ze 13. století hlásícímu se do roku 1115 („zakládací“ listina kladrubského kláštera). Kníže Vladislav I. tehdy obdaroval nově vznikající klášter pozemkovým majetkem, z něž ovšem vyňal 12 vesnic ležících mezi Mží a Mžičkou (dnes Úhlavka), které tu byly od starodávna. Jsou mezi nimi uvedeny hned za sebou i Málkovice a Malý Láz („Malcouici, Maleulaz“¹⁾) a není pochyb, že v prvním případě jde o Málkovice u Boru. Malý Láz bývá považován za zaniklou ves v okolí Boru,²⁾ ale je téměř jisté, že jde o zkomolený název Malovic.

Do klášterní správy přešly Malovice („Maleuvlaz“) až později, darováním od řezenského velmože Uta spolu se sousedními Čechovicemi (Checzkouici, Malevici), Málkovice (var. „Malkouici, Malcovici, Malkowici“) se spolu s Plezomem a Lobzy dostaly klášteru směnou za jiné vsi na severním Plzeňsku, což obojí potvrdil kníže Bedřich roku 1186 (spurius 13. století).³⁾

Z let 1234–1235 pochází papežské potvrzení majetku kladrubských benediktýnů, v němž nacházíme spolu s Plezomem a Lobzy také Málkovice („Malchouichi“), situované „v okolí kláštera“. Klášteru dále náležely lokality „v Plzeňsku“ – mimo jiné také Malovice („Maleuici“) a sousední Hlupenov, Kurojedy a Ostrov.⁴⁾

V berním rejstříku z roku 1379 nalézáme ve stříbrném daňovém okrsku dvoje Malovice –Malovice (obec Bor) jako součást muckovského panství jedné ze švamberských větví, tvořeném částí Muckova, vesnicemi Vysočany a Čechovice a částmi vsí Malovic, Mlýnce a Lužné. Druhé Malovice (obec Erpužice) byly rozděleny mezi patero vladýků.⁵⁾ Málkovice v tomto pramenu uvedeny nejsou, neboť državy klášterů generální berní nepodléhaly. Část Malovic (Bor) se tedy dostala Švamberským, druhá jejich část nejspíše stále ještě patřila klášteru, tak jako Málkovice.

Malovice (Bor) byly zřejmě poté sceleny v rukou Švambersků a roku 1408 pod názvem „Minori Malewic“ (Malé Malovice, na rozdíl od Malovic u Erpužic) od nich

celé darovány Týnskému kostelu v Praze s platem šest kop českých grošů a vším právem.⁶⁾ Málkovice zůstávaly součástí kladrubského klášterství.

Malovice po husitských válkách

Malovice a Málkovice se neobjevují v královských zápisech vsí ani kladrubského klášterství, ani týnského kostela, které král Zikmund dával do zástavy za to, že příslušní šlechtici bojovali proti husitům (především Švamberské), ani v zápisech z poděbradských válek.⁷⁾ Z toho můžeme soudit, že byly jedněmi z mála vesnic, které byly církvi ponechány, nebo že se zápisy nedochovaly. Mohly však být také prodány.

V roce 1454 Anna, dcera Weiglinova z Tachova, vdova po Pertoltu Filibérovi, své dědictví v Hořejší Vsi, Německé Jadruži, Německých Lomech, Klíčově, Malém Rapotíně, v Dolech, Vysočanech, Cíboři, v Malovičkách, Ostrově, Pernolci, Oldřichově, Neblažově a Libosvárech postoupila svému synovi Pertoltu Filibérovi z Tachova v Dolech⁸⁾ (obec Bor). Nevíme, zda šlo o celé nebo o části vesnic, ale pozemkový majetek Filiběrů byl značný. Jak se Malovičky (tj. Malovice, obec Bor) dostaly do majetku měšťanů, nevíme. Nedostatek písemných pramenů dochovaných z bouřlivého 15. století nedovoluje postihnout všechny změny v držbě.

V urbánním rejstříku švamberského panství Bor z doby po roce 1476 nalézáme následující zápis: Ves Malovice („Malewicze“). V té vsi pusté má pán [na] dva dvory pusté od nebožtíka Fencle (tj. Václava) Filiběře list správní, toho na Švamberce v sklepe v kožené truhlici. Těch se také požívá nájmy.⁹⁾ Malovice tedy za válek zpustly a pozemky dvou pustých poddanských dvorů Švamberské pronajímali sedlákům z okolí.

Do roku 1537 se tato část Malovic ocitla v majetku Mikuláše Hošťálka z Hojnestu („seděl“ na Vlkyši¹⁰⁾). Ten v uvedeném roce prodal poplužní dvůr v Hlinném s příslušenstvím, dva lány v Malovicích se vším, co k nim náleží, v Oldřichově „což tu má“, v Lomu „což tu má“, v Neblažově „což tu má“. Kupcem byl Hanuš Pluh z Rabštejna a na Bečově (nejvyšší kancléř, hejtman německých lén), který za uvedené zboží zaplatil vysokou sumu 1000 kop českých grošů v hotovosti. Do zemských desek obnovených po požáru byla tato smlouva zanesena v roce 1542.¹¹⁾ Hanuš Pluh byl jedním z nejbohatších pánů, ale zemřel ještě v roce uzavření smlouvy, 1537. Koupě vzdáleného majetku lze snad vysvětlit potřebou uložit hotové peníze do pozemkového majetku. Dědil po něm synovec Kašpar Pluh, který však v roce 1547 odepřel pomoc Ferdinandovi I. ve šmalkaldské válce, byl odsouzen k smrti a ztrátě majetku – zachránil se útekem do Míšně.¹²⁾ Pluhové drželi v zástavě blízké panství Tachov.¹³⁾

Malovice zřejmě v neklidném 15. století zpustly. Výše uvedené dva pusté dvory (jejich pozemky – dva lány) byly ve světských rukou, blíže neznámá druhá část pustých Malovic nadále náležela kladrubskému klášteru – roku 1558 jsou zaznamenány v registrech kladrubského kláštera pusté vsi, mimo jiné také Plezom a Málkovice („Malkowicze“).¹⁴⁾ Zřejmě jde o písarskou chybu – místo pustých Malovic byly zapsány Málkovice.

Málkovice po husitských válkách

V pozemkové knize kladrubského kláštera založené roku 1562 je k tomuto roku o Málkovicích („Malkowicze“) zapsáno, že v nich jsou čtyři osedlí a drží pět lánů s příslušenstvím. Z lánu jsou povinni ročně platit dvě kopy míšeňských grošů, odpracovat dva dny roboty, dávat dvě slepice a 20 vajec. Po tomto úvodním zápisu následuje několik prázdných folií. Další nedatovaný zápis říká, že Jakub Stodlman koupil jeden lán od Švábové. Jsou jmenovány čtyři děti. Zápis z roku 1565 uvádí, že Jakub Stodlman má splácet dvůr Barbory Klementové v Málkovicích. Roku 1565 Jakub zaplatil splátku, také roku 1568. Toho roku opat na žádost pánů z Volfštejna na Hostouni Jakubovy splátky dobrovolně propustil Honzovi Lendlovi ze vsi Ostrova. Roku 1569 již Jakub platil Lendlovi, poddanému pánů z Volfštejna. V následujícím roce 1570 Stodlman zaplatil Lendlovi i splátky za rok 1571 a Lendl slíbil, že už se na Jakuba ani na jeho dědice „nebude potahovat“.¹⁵⁾ Jakub Stodlman tedy koupil selský dvůr v Málkovicích, splácel ho (což bylo obvyklé), ovšem o svá práva se prostřednictvím své vrchnosti přihlásil patrně dědic předchozí majitelky, jemuž pak byly splátky vypláceny až do uspokojení jeho nároků.

V pozemkové knize je pak už jen jeden zápis týkající se Málkovic. Není datovaný a zřejmě pochází z roku 1562 – Andres drží 1 lán po svém otci Janu Cimrmanovi a z toho gruntu má vydat dědické podíly svým třem sestrám.¹⁶⁾ V Málkovicích byly původně uvedené čtyři dvory, ovšem zápisy se týkají jen dvou selských gruntů.

Je možné, že grundy v Málkovicích, možná po vyhoření vsi nebo po zběhnutí poddaných, od kláštera koupil drobný šlechtic, vystavěl si zde svůj hospodářský dvůr se sídlem a začal tu hospodařit. Ve smlouvě mezi bratry Keči z Kečova (Kočov) o Ošelín z roku 1567 je totiž jmenováno několik šlechticů, mezi nimi také Jorgen z Lišvic na Málkovicích („Markowitz“). Smlouva byla zapsána do desek zemských až roku 1593.¹⁷⁾ S největší pravděpodobností se v zápisu místního jména stala písarská chyba, která však měla značnou životaschopnost a tvar „Markowitz“ byl použit pro Málkovice ještě na Müllerově mapě Čech z roku 1720 (Malovice jsou zde nazvány „Malkowitz“ – sic!).¹⁸⁾

Nedlouho po roce 1567 zde už byl jiný majitel. V roce 1577 totiž byl Kateřinou Šibenhárovou z Hartenberku a v „Perngkratu“ (tj. Pořejov) kvůli dluhu zažalován Jonata Sak z Plumentálu a v Málkovicích jakožto ručitel Jana Lipolta Keče z Kečova a na Tisové. Roku 1578 však byl Jonata Sak od žaloby osvobozen a naopak zažaloval Kateřinu „ze škod útratných a nákladních“.¹⁹⁾

Roku 1606 koupili třebelští Švamberkové od borských Švamberků zápisné vsi kladrubského kláštera Ostrov, Bezděkov, Vítovice, Lobzy, části Damnova a Lomu

Müllerova mapa Čech z r. 1720. Malovice zde označeny chybně jako Malkowitz, Málkovice jako Markowitz (citace v pozn. 18).

a ves Málkovice s dvorem řeč. Málkovice s příslušenstvím a plným panstvím.²⁰⁾

Malovice do konce feudalismu

Malovice zůstávaly i nadále pusté a zaniklé a pozemky po nich se dostaly k panství Bor. Nejsou ještě uvedeny v berní rule k roku 1654, která eviduje poddanskou půdu. První informace o jejich znovuvzkříšení se podařila najít až roku 1681 v holostřevských matrikách – do Holostřev byly přiřazeny obě pojednávané vesnice. V Malovicích (var. Malawitz, Marckhowitz) se toho roku narodil potomek Ondřeji Maršovi. Potom se již odbývaly křtiny z Malovic každý rok, někdy i dvoje či troje. Jako otec se zde vyskytuje také Ondřej Ott²¹⁾ (viz dále). Ve výčtu desátků z roku 1680 náležejících holostřevské faře ještě desátky z Malovic uvedeny nejsou.²²⁾ Je tedy možné říci, že Malovice byly obnoveny v roce 1680 nebo těsně předtím jako dominikální ves borského panství. Smlouva s malovickými domkáři byla uzavřena až roku 1689.²³⁾

Holostřevské matriky nejsou zpočátku moc sdílné – neuvádí postavení jednotlivých obyvatel. Až od závěru 18. století se objevuje více údajů a tak zjišťujeme, že tu byli domkáři a chalupníci, podruh, pastýř, nádeník. Postupně se ve vsi usazovali řemeslníci – tesař, tkadlec, švec, krejčí, kolář, zedník nebo kovář.²⁴⁾ V letech 1770/1771 byla zavedena popisná čísla. V roce 1795 se v Malovicích v čp. 20 narodil potomek rychtáře, chalupníka a hospodského Jana Otta a v čp. 24 myslivce France Keplera. Další děti měl pak rychtář a hospodský Jan Ott v letech 1796 a 1798, ovšem v čp. 24. V roce 1822 hospodský Jan Ott zemřel v čp. 1. Myslivec Franc „Gäbler“ se stal znovu otcem roku 1799, ale v čp. 16. Roku 1806 zemřel v čp. 24 domkář.²⁵⁾ Zdá se, že v Malovicích docházelo k přečíslování.

Podobně tomu zřejmě bylo i v následujícím případě. V čp. 9 je k roku 1797 připomínán chalupník a roku 1802 tesař. Ovšem v roce 1806 má čp. 9 za obydli revírník Christian Friedrich Wilhelm Gechter (za kmotra jeho synovi byl písar vrchního úřadu v Boru), roku 1810 zde žil lesní Johann Manneth a od roku 1816 se v čp. 9 rodili potomci knížecího löwensteinského revírníka či lesního Josefa Nedera, jimž býval kmotrem knížecí lesní inženýr Raimund Haas z Boru. Později tu bydlel také lesní adjunkt. Hospoda pak zůstávala v čp. 1.²⁶⁾

Určité informace přinášejí také kartografické materiály, i když v názvosloví je to spíše zmatek. Jak už bylo řečeno, na Müllerově mapě Čech z roku 1720 jsou obě lokality znázorněny kroužky a Malovice označené chybně

I. vojenské mapování z let 1764–1768. Malovice (chybně označené jako Malkowitz) jak byly původně obnoveny (<http://mapire.eu>).

jako „Malkowitz“.²⁷⁾ I. vojenské mapování (1764–1768) dál nese chybu v pojmenování lokality, tvořené shlukem objektů s rybníčkem.²⁸⁾ Císařský otisk stabilního katastru (1838) ukazuje, že „Mallowitz“ (chyba napravena) se změnilo. Malovice ještě neměly vlastní katastr a nalézaly se na katastru Málkovic. Shluk roubených chalup s rybníčkem je stále patrný, ale po obou stranách cesty směřující k silnici do Boru vyrostla řada dalších objektů, roubených i zděných. U styku cesty se silnicí vznikl výjimečný objekt a rybník. Velký zděný objekt na půdorysu „L“ se zahradou uzavírá se dvěma roubenými hospodářskými budovami (brzy nahrazeny zděnými) nádvoří, přístupné od cesty. Číslo stavební parcely je 55.²⁹⁾

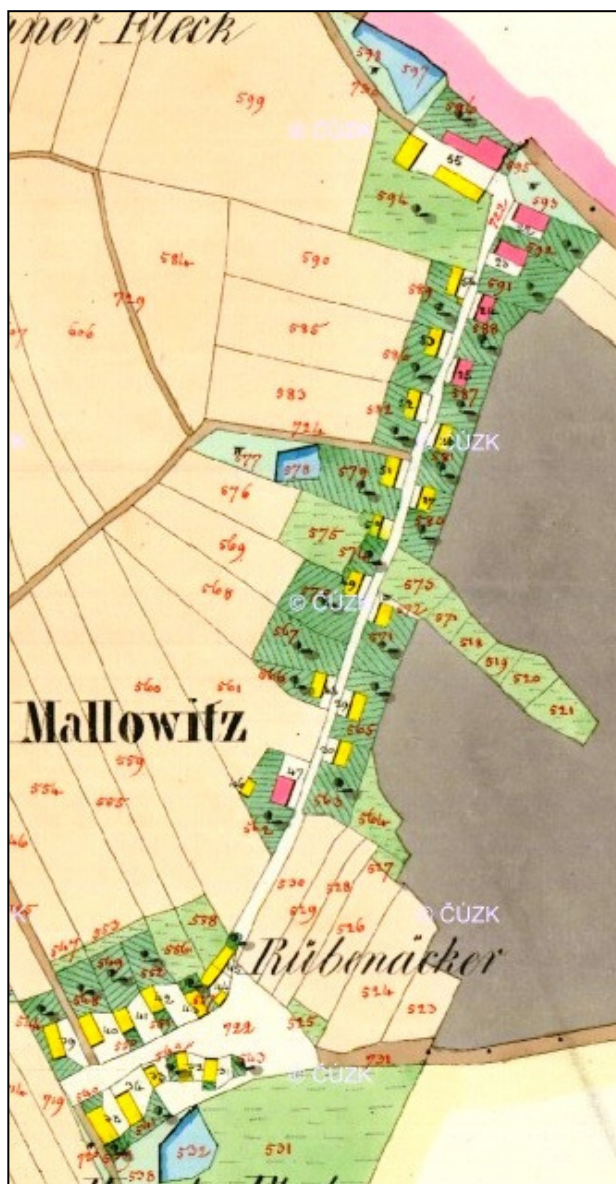
Tereziánský katastr vznikl téměř celou první polovinu 18. století a v platnost vstoupil roku 1757. Edice tereziánského katastru uvedla jako součást panství Bor v Malovicích vzniklých na dominikálu (panské půdě) devět domů s poznámkou, že ves byla vybudována na pozemcích z panského lesa zvaného Speierling (Skviřín) kolem roku 1690. Vrchnost již žádné další pozemky v Malovicích nevlastnila – nebyl tu tedy vrchnostenský dvůr.³⁰⁾ Matriky ukázaly, že ves vznikla o dekádu dříve.

Topografie z roku 1788 zaznamenává na panství Bor ves Malovice (Mallowitz) se 14 domy bez dalších podrobností.³¹⁾ Topografie z roku 1838 uvádí na panství Bor ves Malovice (Mallowitz), v níž bylo již 33 domů a byla v ní myslivna (Jägerhaus). Ani tehdy tu nebyl panský poplužní dvůr.³²⁾

Málkovice do konce feudalismu

Jak už bylo řečeno, od roku 1606 byly v rukou třebelských Švamberků mimo jiné také zápisné majetky ves Málkovice s dvorem řeč. Málkovice s příslušenstvím (viz výše). Po bitvě na Bílé hoře bývaly církevní zápisné statky často vráceny i bez vyplacení dluhů císařovým odpůrcům na nich váznoucích klášterům. Hrad Třebel (a jiná panství) držel potom Jan Fridrich ze Švamberka, který byl roku 1623 zproštěn žaloby z účastenství ve vzpouře a majetek mu ponechán. Jednotlivé lokality nejsou uvedeny.³³⁾

Více se dozvídáme z pozemkové knihy kladrubského kláštera založené roku 1627. Pod nadepsáním „Wes Malkowicze“ stojí: „Dvůr poplatný ze čtyř dvorů selských

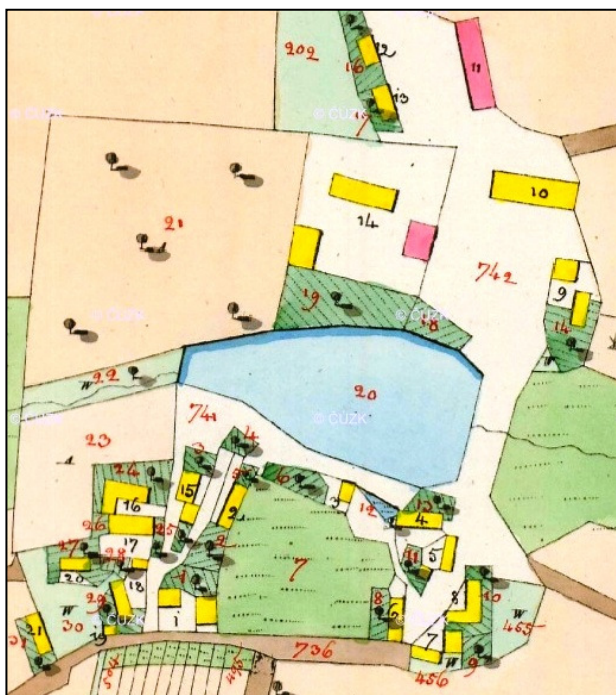
Malovice na císařském otisku mapy stabilního katastru z r. 1838. Vlevo dole shluk roubených domků dominikální vsi, dále při cestě první vlevo zděné čp. 9, dále při cestě novější stavby, na konci cesty vlevo u silnice čp. 1 se zděným obytným stavením a roubenými hospodářskými stavbami (citace v pozn. 29).

skoupený a vyzdvižený, kterýchž Její Milost paní, paní Maří Magdaléna Švamberková rozená z Donína v držení býti ráčí. Drží čtyři lány“.³⁴⁾ Vidíme, že hospodářský dvůr v Málkovicích opravdu vznikl skoupením čtyř selských dvorů od jejich držitelů. Jako poplatný byl označen proto, že šlo o tzv. „svedený rustikál“, a vrchnost, tedy kladrubský klášter, požadoval i na šlechtických držitelích platit „úrok“ a další součásti feudální renty, tak jako dříve od čtyř sedláků. Paní Marie Magdaléna byla manželkou Jana Fridricha ze Švamberka³⁵⁾ (viz výše).

Dále je v pozemkové knize zapsána smlouva z 13. prosince 1629 mezi kladrubským klášterem a regentem panství Jana Fridricha ze Švamberka: S povolením opata koupila paní Marie Magdaléna v klášterní vsi Málkovicích čtyři poplatné dvory od urozené vdovy Markéty Sakové rozené z Globen. Byl o tom učiněn zápis do klášterních

I. vojenské mapování z let 1764–1768. Málkovice (chybně označené jako Markowitz). Severně nad rybníkem objekty poplužního dvora (<http://mapire.eu>).

Málkovice na císařském otisku mapy stabilního katastru z r. 1838. Severně od rybníku areál poplužního dvora. Východní dvorský objekt a ovčín jsou zděné (citace v pozn. 29).

knih s tím, že paní Švambergová bude ročně klášteru z každého lánového dvora platit po dvou kopách míšeňských grošů, z každého dvora/lánu posílat ke klášteru po čtyřech žencích na robotu, dávat po dvou slepicích, 20 vejčích a kbelci ječmene do kláštera, nebo místo toho celkově platit ročně 14 kop 44 míšeňských grošů. V případě prodeje si klášter vyhrazuje předkupní právo.³⁶⁾ Ve smlouvě se hovoří stále o čtyřech selských dvorech, ale šlo vlastně o pozemky těchto dvorů (o svedený rustikál). Místo nich tu již dávno stál jeden vrchnostenský dvůr se sídlem, který paní Švambergová koupila od paní Sakové, zřejmě vdovy po Jonatovi Sakovi z Plumentálu (viz výše).

V pokračování téže pozemkové knihy založeném roku 1627 je neorganicky (později) včleněn zápis nadepsaný „Malkowiczé“. Pod tím stojí: „Grunt Husákovský drží jeden lán“. Následuje zápis z roku 1652: Šimon Husák pro sešlost věkem nemoha dále pracovat, majíce grunt zaplacený, svému synu Adamovi Husákovi, jeho manželce a dědicům jej kupecky prodal se vším příslušenstvím –

s lesy, poli, lukami a porostlinami – za 205 kop míšeňských grošů (z čehož mají být zaplaceny otcovy dluhy); přidává osení na zimu po 5 kbelcích. Šimon s manželkou Markétou si do konce svých životů vymíňují každoročně k zelí 3 záhony, k řepě 2 záhony, ke lnu aneb přizí 2 záhony, k těžení dědin po 4 kbelcích. Po jejich smrti mají ty dědiny zůstat při gruntu. Dále se řeší způsob zaplacení.³⁷⁾ V Málkovicích byl tedy ještě jeden selský dvůr rodiny Husákovy – Šimon Husák je v Málkovicích zaznamenán již nejstarší holostřevskou matrikou k roku 1619.³⁸⁾ Uvedený zápis zachytil odchod starého hospodáře na výmínek a předání gruntu synovi.

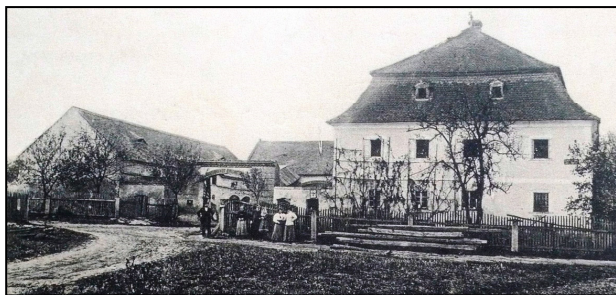
Poplužní dvůr v Málkovicích se v matrikách projevoval zaznamenáváním osob s ním souvisejících – například v roce 1632 šafář a ovčák, oba z Málkovic.³⁹⁾ Berní rula zachytila k roku 1654 na kladrubském panství v Málkovicích na rustikální půdě jen jednoho sedláka – Adama Husáka.⁴⁰⁾ V soupisu svobodníků v rule k roku 1654 se objevuje paní Marie Sibyla Weiszová.⁴¹⁾ V předešlých soupisech svobodníků (osobně svobodných se svobodným majetkem) se svobodnictví v Málkovicích nevyskytuje.⁴²⁾ Zdá se, že zdejší poplužní dvůr koupila od dosavadních šlechtických držitelů svobodnice Weiszová.

Před rokem 1663 zřejmě Weiszová prodala svůj svobodnický dvůr v Málkovicích šlechtici – rytíři Jindřichovi z Tymme a jeho „stateček“ Málkovice byl uvedeného roku převeden ze svobodnických mezi šlechtické (deskové) statky. Jindřich z Tymme (jinde Jan Jindřich z Týmně⁴³⁾) také toho roku od kladrubského kláštera přikoupil klášterního poddaného v Málkovicích ke svému deskovému statku Málkovice.⁴⁴⁾ Ještě můžeme připomenout, že k roku 1680 jsou v holostřevské matrice zaznamenány desátky. Pod vsí Málkovicemi je veden panský dvůr zřízený ze čtyř dvorů selských – dává se z něj ročně po osmi „ohl“ žita a ovsu. Adam Husák dává po dvou.⁴⁵⁾

Roku 1695 byly ještě klášterem prodány pozemky Klementu Stichlovi, Petru Rupertovi (po dvou stryších), Tomáši Rauchovi a Tomáši Hechtovi (po jednom strychu) v Málkovicích.⁴⁶⁾ Tím opět vzniká vesnice. V roce 1697 byl zemskodeskový statek Málkovice připojen k panství Bor.⁴⁷⁾

Müllerova mapa Čech z roku 1720 zachytila Málkovice kroužkem a označila je názvem „Markowitz“.⁴⁸⁾ Na I. vojenském mapování (1764–1768) je tentýž název, můžeme ale již rozeznat základní půdorys intravilánu. Uprostřed vsi je rybník, zástavba se nalézá jižně a severně od něj. Na severu je možné rozeznat tři významnější budovy panského poplužního dvora.⁴⁹⁾ Dobře zachytil situaci v lokalitě „Malkowitz“ císařský otisk mapy stabilního katastru z roku 1838 – všechny domy jižně od rybníka jsou roubené, severně od rybníka oddělen zahradou se nalézá areál poplužního dvora. Jde o tři volně stojící objekty na stavební parcele č. 14, z nichž pouze východní je zděný. Na západě přiléhá ke dvoru rozsáhlý sad. Východně od dvora stojí na stavební parcele č. 10 velká roubená stavba, která by mohla být dvorskou stodolou. Severovýchodně od dvora se nalézá velká podlouhlá zděná budova (st. p. č. 11), nejspíše ovčín.⁵⁰⁾ Východní zděný objekt dvora je pravděpodobně bývalé sídlo majitelů.

V roce 1731 byl v holostřevských matrikách zapsán křest z „Malkowitz seu Markowitz“, tedy z Málkovic ne-

Malovice čp. 1 na výřezu z nedatované pohlednice (archiv autora).

Malovice čp. 9, bývalá lesovna (<https://mapy.cz> – panorama).

boli z Markovic.⁵¹⁾ Pojmenování vsi jménem Markovice, vzniklé z dávné písarské chyby, se udrželo až do konce 70. let 18. století.⁵²⁾

V edici tereziánského katastru je k roku 1757 je ve výčtu poplužních dvorů borského panství uveden také dvůr Málkovice, k němuž náleželo 267 strychů polí, 20 strychů pastvin a luk na 48 vozů, byl tu ovčín, chmelnice a návesní rybník. Ve vsi bylo již 12 hospodářů, ovšem s malými výměrami pozemků, a také panský kovář.⁵³⁾

Málomluvná topografie z roku 1788 uvádí na panství Bor ves Malovice se 14 domy.⁵⁴⁾ V topografii z roku 1838 stojí, že v Málkovicích provozuje panství Bor poplužní dvůr ve vlastní režii a také ovčín. Ve vsi bylo již 18 domů.⁵⁵⁾

Malovice a Málkovice do současnosti

Na hospodě v Malovicích čp. 1 byl podle matričních zápisů Josef Thumer, hospodský a sedlák (připomínaný od roku 1834). Když odešel na odpočinek, následoval patrně syn Adam Thumer († 1862, 58 let), hospodský tamtéž. Krátce ho přežil výminkář Josef Thumer, bývalý hostinský, který zemřel v čp. 1 ještě téhož roku v 87 letech. Potom je matrikou zaznamenán až v roce 1893 hostinský v čp. 1 Adam Menzl. V čp. 9 je v Malovicích zachycen v letech 1856 a 1857 revírní fořt Jan Riess.⁵⁶⁾ Další matriky nejsou veřejně přístupné.

Zdá se, že po roce 1862 v čp. 1 hospoda po nějaký čas provozována nebyla. Podle sčítání lidu z roku 1869 v čp. 1 prováděla zemědělskou činnost Anna Paulová s několika pacholky. V objektu dále bydlela rodina Thumerova (patrně sirotci Adama Thumera) v postavení nádeníků. Celkem tu žilo devět lidí a chovalo se jen málo dobytka – dvě krávy, dva voly a dvě telata. Roku 1869 žil v čp. 9 knížecí fořt Ferdinand Richter s rodinou, dva ad-

junkti, praktikant a služebná, celkem devět lidí. Chována byla jen kráva, koza a čtyři úly včel.⁵⁷⁾

Roku 1880 už provozoval zemědělskou činnost v čp. 1 Adam Menzl. Žil tu s rodinou (manželka Anna Paulová), služebníkem a služebnou, celkem opět devět lidí, chovány byly tři krávy, dvě jalovice, dva volci, dvě hřibata a tři prasata. Na přiloženém potvrzení o narození Adamova syna vydaném holostřevským farářem je Adam Menzl označen jako hospodský.⁵⁸⁾ V obecní kronice Malovic založené v roce 1923 je seznam majitelů domů – čp. 1 vlastnil Antonín Menzl, jméno „po chalupě“ znělo „Wirt“ – hospoda. Čp. 9 měl Jan Friedrich, po chalupě „Förster“ – lesník.⁵⁹⁾

K roku 1894 je v Malovicích zaznamenán stále lesní Ferdinand Richter a lesní adjunkt Jan Friedrich.⁶⁰⁾ Popisné číslo 9 dodnes stojí. Je to první stavení za kaplí po levé straně cesty běžící k silnici a jeho půdorys se nevymyká z normálu ve vsi.

Objektu čp. 1 si povšiml soupis památek ze 70. let minulého století, kde pod heslem Malovice (Tachov) stojí: Při státní silnici velký statek – pozdně barokní z konce 18. století, obytná budova obdélná, jednopatrová, s mansardovou střechou, hospodářské stavení s kůlnou na kamenném empírovém sloupku.⁶¹⁾ Dnes evidenční číslo 1 u silnice obsahuje patrové obytné stavení s mansardovou střechou a hospodářským přístavkem a další hospodářské objekty (je v majetku rodiny Čapkových⁶²⁾). Není památkově chráněno a postupně chátrá.

Je třeba uvést, že vyšlo několik článků od jednoho autora, snažících se mimo jiné na pojednávání Malovice v předhusitské době „naroubovat“ šlechtu, píšící se však po Malovicích (obec Erpužice) a na místní „tvrz“ kladoucí jednu z bočních švamberských větví. Zpustlá tvrz byla prý obnovena někdy po roce 1672, kdy koupili borské panství hrabata z Götzu. Po koupi Boru knížaty z Löwensteinu roku 1720 jeden z nich, Dominik Markvart, do roku 1745 bývalou tvrz přestavěl na lovecký dům a luthauz (čp. 1). O středověkém původu stavby mají svědčit silné kamenné zdi, dochované střílny a stále patrný vodní fortifikační systém. Že Löwensteinové užívali tvrz jako lovecký dům, je prý doloženo v publikaci J. G. Sommera. Autor klade hospodu, vzniklou kolem roku 1720, do čp. 25. Ve druhé polovině 19. století se v souvislosti s novým majitelem Menzlem prý změnil lovecký dům na zemědělský statek a posléze (1920) zde byla také zřízena hospoda. Dále se autor snaží také zmateně o vylíčení historie Málkovic. Zdroje uvedených informací autor neuvádí, až na jednu výjimku – Sommerovu topografii, s. 161 – zde se však hovoří jen o existenci myslivny v Malovicích, o žádném užívání tvrže jako loveckého domu Löwensteinů. Ačkoli je v článcích mnoho obrázků, fotografie střílny mezi nimi chybí.⁶³⁾ Tyto práce není možné brát vážně.

Při sčítání lidu v letech 1869 a 1880 hospodařil v Málkovicích čp. 1 Josef Wenda. Ve dvoře žil s rodinou (celkem sedm lidí), měli dvě krávy, tři telata, 20 ovcí a prase, podruhé přiznali jen krávu a tři jalovice.⁶⁴⁾ K roku 1894 náležel k velkostatku Bor také dvůr Málkovice (131,18 ha), pronajatý Josefu Wendovi a společníkům.⁶⁵⁾ V kronice je k roku 1923 veden v čp. 1, označeném jako selský dvůr, jako majitel Josef Wenda.⁶⁶⁾ Tak jako v jiných

*Malovice evidenční číslo 1. Pohled od východu
(<https://mapy.cz – panorama>).*

Málkovice evidenční číslo 1. Nově upravené obytné stavení bývalého poplužního dvora (<https://mapy.cz – panorama>).

případech se zřejmě v první pozemkové reformě stal nájemce majitelem.

Další informace o Malovicích a Málkovicích by mohlo přinést systematické studium archivu panství/velkostatku Bor. To je však již úkol pro další badatele.

Ještě v roce 1960 zaznamenala mapa téměř všechny vrchnostenské objekty v Málkovicích tak, jako mapa stabilního katastru.⁶⁷⁾ Dnes zbývají z bývalého poplužního dvora nad rybníkem jen dvě budovy (parc. č. 14/1 a 14/2). První je severní hospodářský objekt, druhý nevelká budova téměř čtvercového půdorysu s valbovou střechou – obytné stavení, potažmo sídlo majitelů. Drobné křídélko je asi hospodářského charakteru.⁶⁸⁾

Další informace o Malovicích a Málkovicích by mohlo přinést systematické studium archivu panství/velkostatku Bor. To je však již úkol pro další badatele.

Poznámky: **1)** Friedrich, G. (ed.): *Codex diplomaticus et epistolaris Regni bohemiae I. Pragae 1906-1907*, s. 395. **2)** Např. Sedláček, A.: *Místopisný slovník historický Království českého*. Praha [1908], s. 582. **3)** Citace v pozn. 1, s. 427, 428, 433, 435; Nováček, K. a kol.: *Kladrubský klášter 1115–1421. Osídlení – architektura – artefakty*. Plzeň 2010, s. 128. **4)** Friedrich, G. (ed.): *Codex diplomaticus et epistolaris Regni bohemiae III. Pragae 1942*, s. 118. **5)** Emler, J. (ed.): *Ein Bernaregister des Pilsner Kreises vom Jahre 1379*. Prag 1876, s. 23, 24. **6)** Tadra, F.

(ed.): *Soudní akta konzistoře pražské VI. Praha 1900*, s. 164. **7)** Sedláček, A. (ed.): *Zbytky register králův římských a českých z let 1361–1480*. Praha 1914. **8)** Friedrich, G. (ed.): *Čtvrtá kniha provolací desk dvorských z let 1453–1480*. In: *Archiv český XXXVII/2*. Praha 1941, s. 994. **9)** Státní oblastní archiv (dále SOA) Třeboň, fond Cizí statky Třeboň II-89-1 – Urbánní rejstřík borského panství z r. post 1476, fol. 32/910. **10)** Rožmberský, P. – Chmelíř, V.: *Zámek Vlkyš v Heřmanově Huti, Hlávka – zpravodaj Klubu Augusta Sedláčka XXX/2019*, č. 2, s. 17. **11)** Národní archiv Praha, fond DZ, sign. DZV (dále NA DZV), kniha č. 3, fol. 23–24v. **12)** Sedláček, A.: *Hrady, zámky a tvrze Království českého XIII*. Praha 1905, s. 150. **13)** Nový, P.: *O městě Tachov. 16. století*. Dostupné na: <http://www.tachov.cz/16-stoleti-2872.html> [13. 10. 2018]. **14)** Profous, A.: *Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny III*. Praha 1951, s. 15. **15)** SOA Plzeň, fond Vs Čeminy-Komberk, pův. signatura Touškov 24 – Pozemková kniha 1562–1627, fol. 47, 52–52v. **16)** Citace v pozn. 15, s. 53. **17)** NA DZV 169, fol. A12v–A14. **18)** <http://oldmaps.geolab.cz – map. list č. 11>. **19)** NA DZV 64, fol. A13v–A14. **20)** Zíbrt, Č.: *Z dějin zámku a panství Zvíkova*, *Časopis Musea Království českého LXXXII/1908*, s. 219–220; Jánský, J.: *Páni ze Švamberka – pětisetletá saga rodu s erbem labutě*. Domažlice 2006, s. 481. **21)** SOA Plzeň, fond Sbírka matrik, římskokatolická fara Holostřevy, kniha č. 1, fol. 87 a n. (dále jen SOA SM, název fary, č. knihy a identifikační údaj). Dostupné na: <http://www.portafontium.eu>. **22)** SOA SM, Holostřevy 40, fol. 5 a n. **23)** Státní okresní archiv Tachov (dále SOKA), fond MNV Málkovice, inv. č. 15 – Gedenkbuch der Gemeinde Malkovitz, nestránkováno. Dostupné na: <http://www.portafontium.eu>. **24)** SOA SM, Holostřevy 11. **25)** SOA SM, Holostřevy 11, s. 1, 2, 3, 6; Holostřevy 25, s. 4, 9. **26)** SOA SM, Holostřevy 25, s. 2, 3; Holostřevy 11, s. 11, 15, 21 a n.; Holostřevy 30, s. 6, 7. **27)** Citace v pozn. 18. **28)** <http://mapire.eu>. **29)** <https://archivnimapy.cuzk.cz – katastr Málkovice>. **30)** Kolektiv (ed.): *Tereziánský katastr český II*. Praha 1966, s. 178–179; Kolektiv (ed.): *Tereziánský katastr český III*. Praha 1970, s. 327. **31)** Schaller, J.: *Topographie des Königreichs Böhmen IX*. Prag u. Wien 1788, s. 154. **32)** Sommer, J. G.: *Das Königreich Böhmen; statistisch-topographisch dargestellt VI*. Prag 1838, s. 155, 161. **33)** Bílek, T. V.: *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618 I*. Praha 1882, s. 646. **34)** SOA Plzeň, fond Vs Kladruby, sign. K137, inv. č. 137 – pozemková kniha 1627–1699 (bez paginace). Dostupné na: <http://www.portafontium.eu>. **35)** Citace v pozn. 12, s. 48. **36)** Citace v pozn. 34. **37)** SOA Plzeň, fond Vs Kladruby, sign. K83, inv. č. 83 – pozemková kniha 1627–1699 (bez paginace). **38)** SOA SM, Holostřevy 38, fol. 70. **39)** SOA SM, Holostřevy 38, fol. 71. **40)** Doskočilová, M. (ed.): *Berní rula 23. Kraj Plzeňský I*. Praha 1952, s. 209. **41)** Doskočil, K. (ed.): *Berní rula 2 – popis Čech r. 1654 I*. Praha 1953, s. 485. **42)** <https://www.svobodnici.cz> [27. 10. 2018]. **43)** Procházka, Z.: *Střibsko a Borsko. Historicko-turistický průvodce č. 4*. Domažlice 1995, s. 49. **44)** Citace v pozn. 41. **45)** SOA SM, Holostřevy 40, fol. 5. Ohl, ol = strych = 93,6 litrů (Hofmann, G.: *Duté míry „napf“ a „ol“*, *Archivní časopis* 1974, č. 3, s. 161–162). **46)** Citace v pozn. 37. **47)** Citace v pozn. 41. **48)** Citace v pozn. 18.